

Rzecznik Ubezpieczonych

www.rzu.gov.pl

Halina Olendzka

Warszawa, 2010.12.16

**Sąd Najwyższy
z siedzibą w Warszawie**

WNIOSEK

Działając na podstawie art. 60 § 1 w związku z art. 60 § 2 ustawy z dnia 23 listopada 2002 roku o Sądzie Najwyższym (Dz. U. z 2002 r., Nr 240, poz. 2052 z późn. zm.), z uwagi na występujące rozbieżności w wykładni prawa w orzecznictwie sądowym, Rzecznik Ubezpieczonych zwraca się z wnioskiem o podjęcie uchwały mającej na celu udzielenie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Czy w świetle art. 361 k.c. utrata możliwości korzystania z pojazdu mechanicznego wskutek jego zniszczenia lub uszkodzenia przez poszkodowanego - będącego osobą fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej - stanowi szkodę majątkową?
2. Czy w świetle art. 361 k.c. roszczenie wyżej wymienionego poszkodowanego o zwrot poniesionych kosztów najmu pojazdu zastępczego w ramach odpowiedzialności gwarancyjnej ubezpieczyciela z tytułu umowy obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych jest determinowane nie tylko istnieniem adekwatnego związku przyczynowego pomiędzy faktem utraty możliwości korzystania z rzeczy wskutek jej zniszczenia albo uszkodzenia, a poniesionymi kosztami najmu pojazdu zastępczego, ale również niezbędnością tego najmu, rozumianą jako niemożność skorzystania ze środków komunikacji publicznej?

UZASADNIENIE

Z obserwacji praktyki rynkowej wynika, iż w toku postępowań likwidacyjnych prowadzonych przez ubezpieczycieli w ramach ich odpowiedzialności gwarancyjnej z tytułu umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów dość często spotykaną sytuacją jest odmowa spełnienia świadczenia odszkodowawczego z tytułu poniesionych kosztów najmu pojazdu zastępczego przez osoby fizyczne (zwane dalej "konsumentami"), które swoje pojazdy mechaniczne nie wykorzystywały do prowadzenia działalności gospodarczej, lecz do innych celów np. do dojazdu do pracy, do odwożenia dzieci do przedszkola lub szkoły, na zakupy, do dojazdu na spotkania towarzyskie lub rodzinne, na działkę rekreacyjną poza miejscem zamieszkania, na wczasy, czy do realizacji innych bieżących czynności życia codziennego, etc. Odmowy te są wynikiem przyjmowanej przez ubezpieczycieli różnorodnej wykładni tego roszczenia, jeśli zostały one skierowane przez konsumentów. Wykładni, która albo odmawia uznania tych roszczeń w ogólności albo wprawdzie przyznaje to prawo konsumentom, lecz pod licznymi ograniczeniami i ciężarami dowodowymi co do niezbędności takiego najmu, rozumianej jako działanie poszkodowanego zmierzające do wyłączenia innej szkody majątkowej lub jako uprzednia niemożność skorzystania ze środków komunikacji publicznej. W przypadku tego drugiego kierunku wykładni samo udowodnienie przez konsumenta istnienia związku przyczynowego pomiędzy faktem utraty możliwości korzystania z rzeczy wskutek jej zniszczenia lub uszkodzenia, a poniesionymi kosztami najmu pojazdu zastępczego, a także udowodnienie wysokości tych kosztów jest niewystarczające. Bez dodatkowego wykazania, że konsument wynajmując pojazd działał w celu wyłączenia innej szkody lub ograniczenia jej rozmiarów albo bez udowodnienia, że odtworzenie możliwości korzystania z jego rzeczy nie mogło nastąpić poprzez skorzystanie ze środków komunikacji publicznej, konsument nie może liczyć na uznanie tego roszczenia.

Praktycznym skutkiem przyjęcia takich wykładni jest nie tylko wyłączenie lub ograniczenie roszczeń konsumentów na etapie przedsądowym (w drodze uznania roszczenia przez ubezpieczyciela), ale także wprowadzenie zróżnicowanej sytuacji prawnej konsumentów i przedsiębiorców, którzy zgłaszają ubezpieczycielowi żądanie o zwrot kosztów najmu samochodu zastępczego, wykorzystywanego w czasie naprawy pojazdu lub najpóźniej do dnia spełnienia świadczenia odszkodowawczego za szkodę całkowitą. W sytuacji bowiem roszczeń przedsiębiorców dla ich uznania przez ubezpieczyciela wystarczające jest co do zasady wykazanie przez poszkodowanego istnienia adekwatnego związku przyczynowego pomiędzy utratą możliwości korzystania z uszkodzonego lub zniszczonego pojazdu mechanicznego, który był

wykorzystywany do prowadzenia działalności gospodarczej, a poniesionymi kosztami najmu pojazdu zastępczego. Spory dotyczą natomiast okresu czasu, za który istnieje zobowiązanie ubezpieczyciela. W wyjaśnieniach kierowanych do Rzecznika Ubezpieczonych, zakłady ubezpieczeń akceptują stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone np. w wyroku z dnia 18 marca 2003 roku (sygn. akt IV CKN 1916/00). W uzasadnieniu tego wyroku Sąd Najwyższy wskazał „*iz normalnym następstwem zniszczenia pojazdu służącego ubezpieczonemu do prowadzenia działalności gospodarczej jest konieczność wynajęcia pojazdu zastępczego w celu kontynuowania takiej działalności*”¹.

Analizując problematykę refundacji kosztów najmu samochodu zastępczego w ramach odpowiedzialności gwarancyjnej ubezpieczyciela z tytułu umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, Rzecznik Ubezpieczonych dostrzega, że niejednorodna praktyka zakładów ubezpieczeń w przypadku roszczeń konsumentów jest spowodowana rozbieżnościami w orzecznictwie sądów powszechnych, zwłaszcza sądów niższej instancji. Wykładnia podstawy prawnej roszczenia o zwrot kosztów najmu pojazdu zastępczego dokonywana przez niektóre sądy powszechne jest następnie wykorzystywana w formalnych stanowiskach ubezpieczyciela na zgłoszone roszczenia przez konsumentów jako uzasadnienie dla odmowy spełnienia świadczenia odszkodowawczego z powyższego tytułu.

Na początku rozważań w zakresie problematyki objętej wnioskiem, Rzecznik Ubezpieczonych pragnie wskazać, iż istnieje szereg orzeczeń uznających, że utrata możliwości korzystania z pojazdu mechanicznego przez konsumenta stanowi szkodę majątkową.

W pierwszej kolejności należy wskazać na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 września 2004 roku (sygn. akt IV CK 672/03). Wyrok, który w ocenie Rzecznika Ubezpieczonych ma ogromne znaczenie dla oceny, czy koszty najmu pojazdu zastępczego poniesione przez konsumentów stanowią szkodę majątkową. Jak trafnie zauważył Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku „*utrata możliwości korzystania z rzeczy wskutek jej zniszczenia stanowi szkodę majątkową. W piśmiennictwie podkreśla się, że normalnym następstwem w rozumieniu art. 361 § 1 k.c. jest bardzo często niemożność korzystania z samochodu przez poszkodowanego, nie tylko w sytuacji jego uszkodzenia, ale również zniszczenia. Jeżeli więc poszkodowany poniósł w związku z tym koszty, które były konieczne, na wynajem pojazdu zastępczego, to mieszczą się one w granicach skutków szkodowych podlegających wyrównaniu*”.

Powyzsza konstatacja Sądu Najwyższego legła u podstaw wykładni roszczenia o zwrot kosztów najmu samochodu zastępczego w szeregu orzeczeń sądów powszechnych w sprawach z

¹ Powyzsza ocena została również zaprezentowana w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 września 2004 roku (sygn. akt IV CK 672/03).

powództwa osób fizycznych, które wykorzystywały swoje pojazdy mechaniczne do innych celów niż prowadzenie działalności gospodarczej. Przykładowo można przedstawić następujące wyroki sądów powszechnych:

W wyroku Sądu Rejonowego dla Warszawy Śródmieście w Warszawie z dnia 21 października 2009 roku (sygn. akt I C-upr 144/09/09) zostało wskazane, że negatywnym następstwem kolizji komunikacyjnej było nie tylko uszkodzenie pojazdu, lecz także uniemożliwienie powodom korzystania z tego pojazdu w dotychczasowym zakresie. Konsekwentnie uszczerbkiem w majątku powodów były również koszty najmu pojazdu zastępczego. Sąd Rejonowy podzielił pogląd wyrażony m.in., w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 września 2004 roku (sygn. akt IV CK 672/03), iż utrata możliwości korzystania z rzeczy wskutek jej zniszczenia lub uszkodzenia stanowi szkodę majątkową. Zdaniem Sądu Rejonowego skoro powodowie zostali pozbawieni możliwości korzystania z własnej rzeczy na dotychczasowych zasadach i nie ponoszą winy, a dodatkowo ponieśli koszty najmu samochodu zastępczego to mogą domagać się ich zwrotu. W ocenie Sądu Rejonowego bez znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy pozostaje fakt, iż powodowie nie wykazali aby samochód służył im do użytku służbowego. Zdaniem Sądu powodowie nie mieli obowiązku uzasadniania potrzeby korzystania z pojazdu, z którego korzystali do dnia wystąpienia szkody. Nałożenie na nich tego typu obowiązku prowadziłoby do sytuacji, w której osoba poszkodowana jest zobowiązana niejako tłumaczyć w ogóle zasadność posiadania pojazdu. W konkluzji uzasadnienia wyroku, Sąd Rejonowy stwierdził, iż również w przypadku roszczeń konsumentów koszt najmu pojazdu zastępczego stanowi szkodę majątkową. Dodatkowo, zdaniem Sądu przyjęcie koncepcji zaproponowanej przez pozwanego - ubezpieczyciela (iż zasadność zwrotu kosztów najmu powstaje, gdy pojazd wykorzystywany jest wyłącznie do celów służbowych, a nie w sytuacji zaspokajania osobistych potrzeb konsumenta) oznaczałoby bezprawne zróżnicowanie sytuacji prawnej osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej i osoby prowadzącej taką działalność, na korzyść tej ostatniej.

Podobnie w wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 24 czerwca 2009 roku (sygn. akt V Ca 1125/09) zostało wskazane, iż na pełną aprobatę zasługuje pogląd - znajdujący poparcie w praktyce i orzecznictwie - że pozbawienie poszkodowanego możliwości korzystania z jego samochodu w okresie, kiedy samochód ten podlegał naprawie i konieczność poniesienia wydatków w związku z wypożyczeniem pojazdu zastępczego należy do pojęcia szkody, do pokrycia której zobowiązany jest ubezpieczyciel. Nie ma przy tym znaczenia okoliczność, do jakich celów służył poszkodowanemu uszkodzony pojazd (tj. gospodarczych, czy prywatnych) lub też czy dysponował on w tym czasie innymi pojazdami. Nie jest też konieczne udowodnienie,

że samochód jest potrzebny w życiu codziennym, bowiem posiadanie auta nie jest obecnie luksusem, a rzeczą typową. Szkoda powoda wyraża się więc w pozbawieniu go możliwości korzystania z samochodu - w trakcie naprawy. Sąd Okręgowy w uzasadnieniu wyroku wskazał, iż w aktualnym orzecnictwie Sądu Najwyższego szeroko podkreśla się, że normalnym następstwem w rozumieniu art. 361 § 1 k.c. jest bardzo często niemożność korzystania z samochodu przez poszkodowanego w sytuacji jego uszkodzenia lub zniszczenia. Jeśli więc poszkodowany poniósł w związku z tym koszty, które były konieczne na wynajem pojazdu zastępczego, to mieszczą się one w granicach skutków szkodowych podlegających wyrównaniu. Zdaniem Sądu Okręgowego taka wykładnia roszczenia o zwrot poniesionych kosztów najmu pojazdu zastępczego również w przypadku konsumentów wynika z wyroków Sądu Najwyższego z dnia 18 marca 2003 roku (sygn. akt IV CKN 1916/00), z dnia 8 września 2004 roku (sygn. akt IV CK 672/03), a także z dnia 5 listopada 2004 roku (sygn. akt II CK 494/03).

W wyroku z dnia 28 października 2009 roku (sygn. akt I C 453/09) Sąd Rejonowy w Częstochowie stwierdził, iż najem samochodu zastępczego z uwagi na fakt utraty możliwości korzystania z samochodu przez konsumenta, który został uszkodzony w wyniku kolizji drogowej, pozostaje w normalnym związku przyczynowym ze zdarzeniem. Zdaniem Sądu, wyrażonym w dalszej części uzasadnienia wyroku, okolicznością obecnie powszechnie znaną jest korzystanie z samochodów dla celów rodzinnych jako środka przemieszczania się i nie jest to fakt nadzwyczajny. Jest to fakt normalny i powszechny. Nie ma też żadnych powodów, aby różnicować sytuację osób prowadzących działalność gospodarczą od osób, które takiej działalności nie prowadzą. Szkoda w rozumieniu cytowanego przepisu powstaje w obu sytuacjach. Jej rozmiar może być inny, ale to nie jest istotne dla samej zasady odpowiedzialności za szkodę. Sąd Rejonowy dokonując wykładni roszczenia o zwrot kosztów najmu samochodu zastępczego dla wzmocnienia swojej argumentacji powołał wyżej wskazany wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 września 2004 roku i uznał, iż również w przypadku konsumentów utrata możliwości korzystania z rzeczy wskutek jej zniszczenia lub uszkodzenia stanowi szkodę majątkową. Sąd uznał także, iż wynajem samochodu zastępczego w celu odtworzenia możliwości korzystania z rzeczy nie narusza zasady współdziałania wynikającej z art. 354 k.c. W stanowisku strony pozwanej pojawił się bowiem w toku postępowania zarzut naruszenia tej zasady, uzasadniany w ten sposób, że poszkodowany powinien skorzystać z komunikacji publicznej. Wynajem pojazdu zastępczego w sytuacji możliwości skorzystania ze środków komunikacji publicznej stanowił, w ocenie pozwanego – zakładu ubezpieczeń, naruszenie dyrektywy współdziałania wierzyciela z dłużnikiem przy wykonaniu zobowiązania w sposób, o którym mowa w art. 354 k.c. Sąd na tak przedstawiony zarzut stwierdził, że korzystanie z samochodu

zastępczego było normalnym następstwem kolizji i nie wychodziło w żadnym zakresie poza przysługujące powodowi prawo do naprawienia szkody. Zdaniem Sądu działanie powodów polegające na wynajęciu pojazdu zastępczego odpowiadało także celowi społeczno-gospodarczemu uprawnienia poszkodowanego do naprawienia szkody w postaci utraty możliwości korzystania z uszkodzonej rzeczy oraz zasadom współżycia społecznego.

Dalej idąc, w wyroku Sądu Rejonowego dla m.st. Warszawy w Warszawie z dnia 6 grudnia 2004 roku (sygn. akt IV C 1449/04) zostało wskazane, że poszkodowany ma prawo dysponować sprawnym pojazdem przez czas naprawy swojego samochodu, niezależnie od tego, do jakich celów służył mu uszkodzony pojazd. Zdaniem Sądu posiadanie samochodu nie jest w pierwszej dekadzie XXI wieku luksusem. Posiadacz samochodu nie musi wykazywać, że jest mu on potrzebny w życiu codziennym – jest to oczywistością.

Analogicznie w wyroku z dnia 10 lipca 2010 roku Sąd Rejonowy dla Warszawy Żoliborza w Warszawie (sygn. akt I C 191/06) stwierdził, że fakt uczestnictwa w zawinionej przez inną osobę kolizji nie może zmuszać poszkodowanego do zmiany planów i zobowiązań rodzinnych oraz obniżenia swojej stopy życiowej. Za nietrafny uznać więc należy argument pozwanego, że powód mógł korzystać z komunikacji miejskiej, gdyby bowiem intencją powoda było korzystanie z takich środków komunikacji to w ogóle nie nabywałby pojazdu.

Jako kolejny przykład orzeczenia, który koresponduje z przywoływanym powyżej wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 8 września 2004 roku i jednocześnie przyznaje uprawnienie konsumentom do żądania zwrotów kosztów najmu pojazdu zastępczego od ubezpieczyciela w ramach jego odpowiedzialności gwarancyjnej z tytułu umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych można wskazać wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 30 września 2010 roku (sygn. akt. XXIII Ga 466/10). Zdaniem Sądu Okręgowego, rozpoznającego apelację od wyroku Sądu Rejonowego dla m.st. Warszawy w Warszawie z dnia 26 marca 2010 roku (sygn. akt XVI GC 1523/09), trafnie wskazał Sąd I instancji, iż szkodę majątkową stanowi utrata możliwości korzystania z rzeczy. W ocenie Sądu odwoławczego konsekwencją przyjęcia powyższego rozumienia szkody jest obowiązek odszkodowawczy, który rodzi sama utrata możliwości korzystania z uszkodzonego samochodu, zaś koszty najmu pojazdu zastępczego stanowią szkodę, jeżeli zostały faktycznie poniesione. Nadto wynajęcie pojazdu zastępczego jest typowym elementem szkody powstałej w wyniku kolizji. W wyroku Sądu Rejonowego, od którego została wniesiona apelacja, zostało wskazane, że dla kwalifikacji utraty możliwości korzystania z rzeczy przez wierzyciela nie ma znaczenia w jakim celu poszkodowany korzysta z rzeczy. Szkada polegająca na utracie możliwości korzystania z rzeczy podlega naprawieniu wówczas, gdy rzecz używana jest w celach zarobkowych, jak i niezarobkowych.

W konkluzji Sąd Rejonowy stwierdził, iż w aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej bezpodstawne byłoby wymaganie od poszkodowanego, aby w związku z naprawą uszkodzonego samochodu, szukał innego, tańszego sposobu naprawienia tej szkody. Powyższe orzeczenia zostały wydane na podstawie stanu faktycznego, w którym poszkodowany wykorzystywał pojazd mechaniczny między innymi do dojazdu do pracy.

Podobny kierunek wykładni przedstawiony został w wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie z dnia 17 września 2010 roku (sygn. akt XXIII Ga 408/10), rozpoznającego apelację od wyroku Sądu Rejonowego dla m.st. Warszawy w Warszawie z dnia 21 stycznia 2010 roku (sygn. akt CV GC 1389/09), w którym zostało wskazane, że najem pojazdu zastępczego nie jest zarezerwowany jedynie dla osób prowadzących działalność gospodarczą. W świetle najnowszego orzecznictwa, samochód, który nie jest w obecnych czasach traktowany jako dobro luksusowe, może być niezbędny także dla osób nieprowadzących działalności gospodarczej. Istotne jest natomiast to, aby brak możliwości korzystania z pojazdu spowodował szkodę majątkową, która to w świetle art. 361 k.c. winna zostać zrekompensowana. Taką szkodę majątkową stanowi utrata możliwości korzystania z rzeczy wskutek jej zniszczenia bądź uszkodzenia. Jeżeli więc poszkodowany poniósł w tym celu koszty, które były konieczne, na wynajem pojazdu zastępczego, to mieszczą się one w granicach skutków szkodowych podlegających wyrównaniu. Sąd Okręgowy kontynuując rozważanie prawne dotyczące charakteru roszczenia o zwrot kosztów najmu pojazdu zastępczego wskazał, iż utrata możliwości korzystania z pojazdu jest szkodą samą w sobie, zatem nie ma znaczenia do jakich celów poszkodowany wykorzystywał swój pojazd. Pogląd o konieczności minimalizacji szkody przez poszkodowanego poprzez zastąpienie możliwości korzystania ze swojego pojazdu komunikacją miejską, Sąd Okręgowy uznał jako nieporozumienie.

Z uwagi na fakt, iż Sąd odwoławczy w pełni podzielił ustalenia faktyczne i rozważania prawne Sądu I instancji, uznając je jako własne, wartym wskazania jest również stanowisko Sądu Rejonowego dla m.st. Warszawy w Warszawie, które zostało wyrażone w wyroku z dnia 21 stycznia 2010 roku (sygn. akt XV GC 1389/09). Zdaniem Sądu I instancji korzystanie z samochodu w XXI wieku nie stanowi żadnego luksusu, ale jest oczywistością i koniecznością. Z tego względu zarzut pozwanego, że powód nie wykazał potrzeby korzystania z samochodu zastępczego w czasie naprawy uszkodzonego pojazdu jest niezasadny. Taka konieczność wynika bowiem już z samego faktu wyłączenia pojazdu z użytku w czasie dokonywania naprawy. Zdaniem wyżej wskazanego Sądu, brak jest również w polskim prawie podstawy do przyjęcia, że korzystanie z pojazdu zastępczego jest tylko wówczas usprawiedliwione i podlega refundacji przez zakład ubezpieczeń, gdy samochód zastępczy jest potrzebny do prowadzenia działalności

gospodarczej albo do dojazdów do pracy. Zdaniem Sądu I instancji jest wprost przeciwnie, uprawnienie do zwrotu kosztów najmu samochodu zastępczego aktualizuje się także wówczas, gdy poszkodowany korzysta z niego w celach niesłużbowych np., na zakupy. Jedyne wymóg dotyczy wyłącznie tego, aby okres korzystania z samochodu zastępczego nie przekraczał czasu koniecznego i niezbędnego do dokonania naprawy pojazdu uszkodzonego.

Także w wyroku z dnia 15 stycznia 2008 roku (sygn. akt I C 762/07/N), Sąd Rejonowy dla Krakowa – Nowej Huty w Krakowie nie dostrzegł istnienia szczególnych ograniczeń dla roszczeń konsumentów o zwrot kosztów najmu pojazdu zastępczego. Sąd ten wprost wskazał, że szkoda zawiera w sobie oprócz kosztów naprawy samochodu także inne, dodatkowe poniesione koszty przez poszkodowanego, a pozostające w adekwatnym związku przyczynowo – skutkowym ze zdarzeniem, które jest podstawą faktyczną odpowiedzialności deliktowej. Za taki należy uznać koszt najmu samochodu zastępczego spowodowany koniecznością oddania uszkodzonego samochodu do naprawy. Innymi słowy, to adekwatność przyczynowa, a nie status poszkodowanego, czy też istnienie w miejscu poszkodowanego komunikacji publicznej, wyznacza podstawę odpowiedzialności za szkodę z powyższego tytułu.

Kończąc prezentowanie orzeczeń dopuszczających prawo osób fizycznych do zwrotu kosztów najmu samochodu zastępczego bez szczególnych i dodatkowych ograniczeń, Rzecznik Ubezpieczonych pragnie również przytoczyć stanowisko Sądu Rejonowego w Tarnowie, które zostało zawarte w wyroku z dnia 18 kwietnia 2008 roku (sygn. akt. IC 421/07). W uzasadnieniu wyroku Sąd Rejonowy, dokonując wykładni roszczenia o zwrot kosztów najmu pojazdu zastępczego, w pierwszej kolejności przywołał wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2002 roku (sygn. akt V CKN 1397/00), w którym to zostało wskazane, że jeżeli samochód uszkodzony w wypadku komunikacyjnym mógł zostać naprawiony, to powód może żądać od zobowiązanego do naprawienia tej szkody zakładu ubezpieczeń zwrotu kosztów wynajmu pojazdu zastępczego poniesionych w zasadzie jedynie w okresie naprawy samochodu. Zdaniem Sądu Rejonowego w Tarnowie z treści przywołanego wyroku Sądu Najwyższego wynika z jednej strony przesądzenie zasady zwrotu kosztów najmu pojazdu zastępczego w przypadku uszkodzenia pojazdu osoby poszkodowanej (również w przypadku osoby fizycznej – konsumenta), zaś z drugiej strony określenie zakresu tych kosztów do okresu naprawy uszkodzonego pojazdu. Ważną kwestią jest również to, iż w niniejszej sprawie, poszkodowana wynajęła pojazd mechaniczny również w celu wyjazdu na wcześniej zaplanowany urlop wypoczynkowy nad morze. Sąd uznał, że także w takiej sytuacji poszkodowany może dochodzić zwrotu kosztów najmu pojazdu zastępczego. Powyższych kosztów Sąd Rejonowy, z uwagi na status osoby poszkodowanej

(konsumenta) i cel wynajmu jakim było odtworzenie możliwości korzystania z rzeczy w celu wyjazdu na wypoczynek, nie uznał jako wydatku będącego składnikiem szkody niemajątkowej.

W opinii Rzecznika Ubezpieczonych przedstawiona powyżej grupa orzeczeń sądów powszechnych posiada następujące wspólne cechy: po pierwsze, stanowią transpozycję wykładni roszczenia o zwrot kosztów najmu pojazdu zastępczego, która została przedstawiona w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 września 2004 roku (sygn. akt IV CK 672/03). Po drugie, wykładnia zaprezentowana przez Sąd Najwyższy została przeniesiona również na roszczenia konsumentów. Sądy te, z uwagi na aktualny rozwój stosunków społeczno-gospodarczych, powszechność i masowość posiadania oraz wykorzystywania pojazdów mechanicznych, nie podzieliły poglądu, że utrata możliwości korzystania z rzeczy, która uprzednio była wykorzystywana do celów egzystencjalnych, innych niż wyłącznie do prowadzenia działalności gospodarczej, stanowi utratę przyjemności lub wygody, a więc szkodę niemajątkową i nie podlegającą naprawieniu w ramach odpowiedzialności gwarancyjnej ubezpieczyciela z tytułu umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych. Wręcz przeciwnie, utrata możliwości korzystania z rzeczy przez konsumentów została zakwalifikowana jako szkoda majątkowa. Sądy powszechne w wyżej przywołanych orzeczeniach nie wprowadziły gradacji w podstawie prawnej roszczenia w zależności od statusu poszkodowanego tj. czy jest on przedsiębiorcą, czy też konsumentem. Taką gradację uznano za niedopuszczalną i nieuzasadnioną. Zdaniem sądów powszechnych w przedstawionych powyżej orzeczeniach utrata możliwości korzystania z rzeczy powstaje w obu przypadkach. Zakres szkody z tego tytułu powstałej może przybrać różne rozmiary, lecz nie ma to wpływu na samą zasadę odpowiedzialności za szkodę, która została wyrażona w art. 361 k.c. Po trzecie, koszt najmu pojazdu zastępczego potraktowany został jako wydatek, który zmierza do wyłączenia lub ograniczenia szkody w postaci niemożności korzystania ze swojego pojazdu mechanicznego. Koszt ten nie został uznany jako wydatek wyłącznie zmierzający do wyłączenia lub ograniczenia innej szkody w mieniu poszkodowanego. Wreszcie, zasadność roszczenia w tak przyjętej wykładni nie jest determinowana uprzednią niemożnością skorzystania ze środków komunikacji publicznej. Fakt istnienia, funkcjonowania środków transportu zbiorowego w miejscu zamieszkania poszkodowanego uznany został w sposób wyraźny lub konkludentny za prawnie irrelevantny. W powyższych orzeczeniach skorzystanie ze środków komunikacji publicznej nie zostało uznane za inny, alternatywny i dopuszczalny sposób naprawienia szkody, powstałej wskutek niemożności korzystania ze swojego uszkodzonego lub zniszczonego pojazdu mechanicznego, czy też jako pełne odtworzenie możliwości korzystania z rzeczy.

Statystyczna analiza zgromadzonych przez Rzecznika Ubezpieczonych orzeczeń w omawianym obszarze pozwala również na wyprowadzenie wniosku, że przeważającym jest

pogląd o tym, iż utrata możliwości korzystania z rzeczy przez konsumentów stanowi szkodę majątkową, brak jest ograniczeń podmiotowych w podstawie prawnej roszczenia, a zasadność roszczenia nie jest uzależniona dodatkowo od uprzedniej niemożności skorzystania z komunikacji publicznej jako sposobu odtworzenia przez konsumentów możliwości korzystania ze swojej rzeczy.

Zdecydowanie odmienne poglądy co do podstawy prawnej i zasadności roszczenia o zwrot kosztów najmu pojazdu zastępczego, które zostały poniesione przez osobę fizyczną w związku z niemożnością korzystania ze zniszczonego lub uszkodzonego pojazdu dla innych celów niż prowadzenie działalności zarobkowej, zawierają poniżej przedstawione orzeczenia sądu. Przed ich pełną prezentacją, należy zaznaczyć, iż nie mają one charakteru jednolitego. Próbując dokonać pewnej ich systematyki można wskazać, iż w części z tych orzeczeń w przypadku roszczeń konsumentów brak jest akceptacji dla wykładni roszczenia o zwrot kosztów najmu, która została zaprezentowana w wielokrotnie już przywoływanym wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 września 2004 roku (sygn. akt IV CK 672/03). Powyższe orzeczenie Sądu Najwyższego ma mieć bowiem zastosowanie wyłącznie do roszczeń przedsiębiorców. Część z nich wprowadza swoistą dychotomię w wykładni roszczenia, wskazując, iż w zależności od okoliczności faktycznych koszt najmu samochodu zastępczego przez konsumenta stanowi szkodę niemajątkową (utrata przyjemności lub wygody) lub majątkową, nie precyzując jednocześnie kiedy mamy do czynienia z danym rodzajem szkody. Wreszcie w tej grupie orzeczeń znajdują się także wyroki, które wprowadzają do wykładni roszczenia dodatkową przesłankę odpowiedzialności w postaci „niezbędności najmu” („konieczności najmu”). Owa „niezbędność najmu” nie jest rozumiana jako adekwatność przyczynowa pomiędzy faktem utraty możliwości korzystania z rzeczy wskutek jej zniszczenia lub uszkodzenia, a poniesionymi kosztami najmu pojazdu zastępczego, ale jako działanie zmierzające do ograniczenia lub wyłączenia innej szkody w mieniu poszkodowanego albo jako niemożność skorzystania ze środków komunikacji publicznej. Innymi słowy, roszczenie konsumenta o zwrot poniesionych kosztów najmu pojazdu zastępczego staje się wówczas zasadne, gdy wynajęcie pojazdu mechanicznego było działaniem wyłącznie zmierzającym do przeciwdziałania powstania dalszej szkody w mieniu lub ograniczenia jej rozmiarów albo wynajem pojazdu był następstwem niemożności skorzystania ze środków komunikacji publicznej. Utrata możliwości korzystania z rzeczy przez konsumenta nie jest więc szkodą majątkową, którą można zaliczyć w ciężar odpowiedzialności gwarancyjnej ubezpieczyciela z tytułu umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, jeśli jej odtworzenie nie było determinowane dodatkowo powyższymi czynnikami.

Wprawdzie w niektórych z poniżej zaprezentowanych orzeczeniach sądy oddaliły powództwo w oparciu o niewypełnienie przez powoda zasad kontradyktoryjności procesu cywilnego (nieudowodnienie szkody co do wysokości i zasady), jednakże ocena o nieudowodnieniu przez konsumentów swoich roszczeń była konsekwencją przyjęcia przez sąd określonej wykładni tego roszczenia.

Rzecznik Ubezpieczonych poniżej zaprezentuje orzeczenia, które zawierają odmienną wykładnię roszczenia o zwrot kosztów najmu pojazdu zastępczego dla osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej od wyżej wskazanej linii orzecznictwa sądów powszechnych.

Zdaniem Sądu Okręgowego w Toruniu, które zostało wyrażone w wyroku z dnia 30 kwietnia 2008 roku (sygn. akt VII Ca 164/08) wniosków wypływających z orzeczeń Sądu Najwyższego nie można odnosić mechanicznie do każdej sprawy bez uwzględniania okoliczności konkretnego przypadku. Powód argumentując konieczność pokrycia wydatków poniesionych w związku z korzystaniem z pojazdu zastępczego opierał się przede wszystkim na wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 września 2004 roku. Jednakże zauważyć należy, iż stan faktyczny będący podstawą powyższego orzeczenia jest odmienny od ustalonego w niniejszym postępowaniu. W ocenie Sądu Okręgowego w Toruniu, Sąd Najwyższy rozważając przesłanki pokrycia przez ubezpieczającego kosztów wynajęcia pojazdu zastępczego wyraził pogląd, iż poniesienie takich kosztów przez poszkodowanego jest zasadne i pozostaje w adekwatnym związku przyczynowym ze zdarzeniem powodującym szkodę, jednakże tylko w przypadku, gdy poszkodowany zajmuje się prowadzeniem działalności gospodarczej i w tym celu korzysta ze swojego środka transportu. W niniejszej sprawie powód owszem był współnikiem w spółce, w której wykonuje określone zadania, jednakże nie wskazał on, iż czynności te stanowiły podstawę wynajęcia samochodu zastępczego. Na marginesie tylko wspomnieć można, iż początkowo powód w ogóle nie powoływał się na okoliczność wykorzystania pojazdu do celów związanych z pracą. Zaś w toku postępowania skoncentrował się na udowodnieniu wykorzystywania samochodu zastępczego do celów prywatnych oraz związanych ze stosunkiem pracy. Brak jest podstaw do uznania, iż konieczność wynajęcia samochodu zastępczego wiązała się z obowiązkami wynikającymi z prowadzonej działalności gospodarczej, a tym samym opierania się na wskazanym zapatrywaniu Sądu Najwyższego. Sąd Okręgowy w Toruniu wykluczył więc możliwość zastosowania zaprezentowanej przez Sąd Najwyższy wykładni roszczenia o zwrot kosztów najmu pojazdu zastępczego do roszczeń konsumentów. Jednocześnie nie wskazał jakie desygnaty musi spełnić to roszczenie, jeśli skierowane jest przez te osoby, ażeby mogło zostać zaliczone w ciężar

odpowiedzialności gwarancyjnej ubezpieczyciela z tytułu umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych.

W wyroku z dnia 15 stycznia 2008 roku (sygn. akt V Ca 2641/07), Sąd Okręgowy w Warszawie, po rozpoznaniu apelacji od wyroku Sądu Rejonowego dla Warszawy Śródmieścia w Warszawie z dnia 17 sierpnia 2007 roku (sygn. akt I C 1049/07), oddalił powództwo konsumenta o zwrot kosztów najmu samochodu zastępczego, uznając, iż powód nie przedstawił żadnych dowodów, świadczących o szkodzie poniesionej w związku z niemożnością korzystania z pojazdu w wyniku kolizji. Sąd Okręgowy w całości zaakceptował argumenty pozwanego, które zostały przytoczone w uzasadnieniu skargi apelacyjnej. Zdaniem Sądu rację ma Skarżący, że brak pojazdu w życiu codziennym nie powoduje szkody a utrudnienie czy niewygodę, co nie jest równoznaczne z powstaniem szkody. Zdaniem Sądu odwoławczego, w każdym wypadku należy indywidualnie zbadać czy osoba fizyczna nieprowadząca działalności gospodarczej poprzez niemożność korzystania z pojazdu wskutek jego uszkodzenia poniosła szkodę, czy też jedynie niewygodę. W konkretnej sprawie powód nie wykazał szkody i powództwo winno zostać oddalone.

Sąd I instancji wskazał natomiast w swoim wywodzie prawnym w przedmiocie wykładni roszczenia konsumenta o zwrot kosztów najmu pojazdu zastępczego, że poszkodowany ma prawo dysponować sprawnym pojazdem przez czas naprawy swojego samochodu niezależnie od tego do jakich celów służył mu uszkodzony pojazd. Roszczenie powoda-konsumenta pozostaje w oczywistym związku przyczynowym w związku ze szkodą. Pozwany powinien dążyć aby skutki szkody były jak najmniej odczuwalne dla poszkodowanego. Zdaniem Sądu Rejonowego dla Warszawy Śródmieście w Warszawie brak jest podstaw, aby różnicować zakres szkody poniesionej przez użytkownika samochodu uszkodzonego w wyniku wypadku według kryterium wykorzystywania samochodu. Powód nie musi wykazywać, że pojazd jest mu potrzebny w życiu codziennym. Przyjmuje się, że skoro pojazd został nabyty to w celu aby z niego korzystać, a zatem zdaniem Sądu pojazd był poszkodowanemu potrzebny. Zasada pełnego odszkodowania polega na tym, że naprawienie szkody ma zapewnić całkowitą kompensatę doznanego uszczerbku. Zdaniem Sądu I instancji na powodzie spoczywał obowiązek wykazania, że wynajął samochód odpowiadający właściwościom uszkodzonego pojazdu, a w każdym razie, że koszty te nie były nadmierne.

Powyżej przywołany wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie wprowadził więc swoistą dychotomię w wykładni roszczenia o zwrot kosztów najmu samochodu zastępczego, który został poniesiony przez konsumenta. Jeżeli poszkodowany bez wynajęcia pojazdu zastępczego poniósłby szkodę to wówczas poniesione koszty najmu mieszczą się w zakresie

odpowiedzialności ubezpieczyciela. W pozostałych przypadkach, jeżeli bez wynajmu pojazdu mechanicznego uszkodzony nie poniósłby tej innej szkody to koszty najmu pojazdu zastępczego nie mogą obarczać zakładu ubezpieczeń. Utrata możliwości korzystania z rzeczy wykorzystywanej w życiu codziennym do celów prywatnych to zagadnienie niewygodny, a więc szkody niemajątkowej.

Dalej idąc, Sąd Rejonowy w Gdyni w wyroku z dnia 14 lipca 2010 roku (sygn. akt VI GC 686/10) wskazał, iż Sąd nie jest zwolennikiem teorii automatyzmu na zasadzie – jest uszkodzenie pojazdu musi być pojazd zastępczy na koszt sprawcy. Byłoby to sprzeczne z zasadą minimalizacji rozmiarów szkody, która obowiązuje uszkodzonego. Sąd nie uważa, że samo przyzwyczajenie uszkodzonego do jazdy pojazdem i negatywne odczucia psychiczne związane z koniecznością jazdy komunikacją usprawiedliwiają najem pojazdu na koszt ubezpieczyciela. Szkoda to jest uszczerbek, ale nie na psychice, w sferze emocji.

Z treści powyżej przywołanego orzeczenia można więc wyprowadzić wniosek następującego rodzaju, że zdaniem Sądu roszczenie konsumenta o zwrot kosztów najmu pojazdu zastępczego staje się zasadne tylko wówczas, gdy uszkodzony nie mógł skorzystać ze środków komunikacji publicznej. Samo wykazanie istnienia związku przyczynowego pomiędzy faktem utraty możliwości korzystania z rzeczy, a poniesionymi kosztami najmu pojazdu zastępczego - przy takim rozumieniu tego roszczenia - jest niewystarczające. Nakaz zaś uprzedniego skorzystania ze środków transportu zbiorowego jako sposobu odtworzenia możliwości korzystania ze swojego uszkodzonego lub zniszczonego pojazdu wynika z zasady minimalizacji rozmiarów szkody.

W wyroku Sądu Rejonowego w Głogowie z dnia 16 grudnia 2008 roku (sygn. akt I C 378/07) zostało wskazane, że roszczenie uszkodzonego-konsumenta o zwrot kosztów najmu pojazdu zastępczego nie zasługuje na uwzględnienie, ponieważ powód nie wykazał, aby poniósł w tym zakresie szkodę, tj., nie przedstawił dowodu świadczącego o niezbędności wynajęcia pojazdu mechanicznego. Zdaniem Sądu z przedstawionych przez uszkodzonego zaświadczeń o niepełnosprawności wynika jedynie, iż powód może nie stosować się do niektórych znaków drogowych. Nie można stąd wnioskować, że do poruszania się jest niezbędny powodowi pojazd. Zatem nie zostało wykazane, aby generalnie powód nie mógł przemieszczać się bez użycia samochodu, jak również aby w okresie objętym naprawą musiał z pojazdu takiego skorzystać. Powyższa wykładnia roszczenia została zaaprobowana w wyroku Sądu Okręgowego w Legnicy z dnia 12 marca 2009 roku (sygn. akt II Ca 75/09), oddalającym apelację powoda od powyżej wskazanego wyroku Sądu Rejonowego. Zdaniem Sądu Okręgowego przyczyny, które

spowodowały oddalenie powództwa w zakresie żądania wynajmu pojazdu zastępczego, Sąd odwoławczy w pełni aprobuje.

Z powyżej wskazanych orzeczeń można więc wyprowadzić konstatację następującego rodzaju, iż w przypadku roszczeń konsumentów o zwrot kosztów najmu pojazdu zastępczego nie jest wystarczające udowodnienie istnienia związku przyczynowego pomiędzy faktem zniszczenia lub uszkodzenia pojazdu mechanicznego i wynikającą z tego niemożność korzystania ze swojego pojazdu mechanicznego, a poniesionymi kosztami najmu pojazdu zastępczego w celu odtworzenia możliwości korzystania z tej rzeczy, a także wykazanie wysokości tych kosztów. Zdaniem powyżej wskazanych Sądów poszkodowany-konsument musi wykazać dodatkowo niezbędność tego wynajmu rozumianą w ten sposób, iż powód nie mógł się przemieszczać w inny sposób niż przy użyciu wynajętego pojazdu mechanicznego.

Dalej idąc, Sąd Rejonowy dla Warszawy Śródmieścia w Warszawie w wyroku z dnia 24 marca 2010 roku (sygn. akt VI C 96/10), w którym oddalił roszczenie poszkodowanego - konsumenta o zwrot poniesionych kosztów najmu pojazdu samochodu zastępczego w ramach odpowiedzialności gwarancyjnej ubezpieczyciela z umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych wskazał, że powód w żaden sposób nie udowodnił, że wynajem pojazdu był mu potrzebny do uniknięcia dalszych strat. Powód nie wykazał też innych przyczyn, dla których wynajął samochód osobowy, co uzasadniałoby twierdzenie, iż w ten sposób uniknął dalszej szkody. Sąd uznał więc koszt najmu samochodu zastępczego jako wydatek zmierzający do ograniczenia lub wyłączenia szkody, przy czym innej szkody niż utrata możliwości korzystania z rzeczy. W ocenie Sądu roszczenie o zwrot kosztów najmu jest zasadne wtedy, jeżeli poszkodowany poprzez wynajem innego pojazdu mechanicznego działał w celu zmniejszenia rozmiarów innej szkody majątkowej.

Podobnie w wyroku Sądu Rejonowego dla m.st. Warszawy w Warszawie z dnia 18 lutego 2008 roku (sygn. akt II C 274/07), oddalającym powództwo konsumenta o zwrot kosztów najmu, zostało wskazane, że powód nie wykazał związku przyczynowo – skutkowego pomiędzy zaistniałym zdarzeniem, a wynajęciem samochodu zastępczego. Nie wykazał jaką szkodę miałby ponieść w przypadku braku samochodu w okresie, gdy jego pojazd był w naprawie. Innymi słowy, Sąd zakwalifikował koszty najmu pojazdu zastępczego jako wydatek zmierzający do wyłączenia lub ograniczenia innej szkody w mieniu poszkodowanego, niż utrata możliwości korzystania z rzeczy. Utrata możliwości korzystania z rzeczy nie jest więc szkodą majątkową. Indemnizacji podlega odpłatne odtworzenie możliwości korzystania z rzeczy, jeśli dokonane zostało w celu zapobieżenia powiększenia się straty rzeczywistej w mieniu poszkodowanego lub utracie spodziewanych korzyści.

W świetle natomiast stanowiska Sądu Rejonowego dla Łodzi – Śródmieścia w Łodzi, które zostało przedstawione w wyroku z dnia 22 sierpnia 2008 roku (sygn. akt I C 672/07), nie sposób również uznać za element szkody poniesionej przez powoda, podlegający naprawieniu przez pozwanego kosztów najmu pojazdu zastępczego celem umożliwienia, jak twierdzi powód, swojej żonie powrotu do pracy w Bonn. W ocenie Sądu poniesionego wydatku w tak znacznej kwocie nie sposób zakwalifikować jako normalnego następstwa zaistniałego zdarzenia drogowego. Zdaniem Sądu istotnym jest również fakt, iż według deklaracji strony powodowej obydwa przejazdy miały charakter przejazdów prywatnych. Obciążenie strony pozwanej byłoby takimi kosztami nieuzasadnione. Oceniając żądanie powoda zasądzenia wszystkich wskazanych kwot, Sąd miał również na uwadze obowiązek powoda jako wierzyciela (art. 354 § 2 k.c.) i jako ubezpieczonego (co wynika z art. 826 k.c.) do działania zmierzającego do zminimalizowania szkody, co w konkretnym wypadku oznaczało możliwość skorzystania z innych środków transportu, bez konieczności korzystania z najdroższego sposobu komunikacji (dotyczy to zarówno najmu samochodów zastępczych, jak również korzystania z taksówek).

Konsekwencją powyżej przedstawionego przez Sąd stanowiska może być uznanie, iż w przypadku roszczeń osób fizycznych, koszt najmu samochodu zastępczego jest elementem szkody tylko wówczas, gdy odtworzenie możliwości korzystania ze swojej uszkodzonej lub zniszczonej rzeczy nie mogło nastąpić poprzez skorzystanie z innych środków transportu, niż wynajem pojazdu mechanicznego lub przejazd taksówką. Zakres, sposób dotychczasowego wykorzystywania swojego pojazdu mechanicznego, a także cel jego zakupu jest nieistotny dla oceny roszczeń osób fizycznych. Wynajem pojazdu mechanicznego lub przejazd taksówką, jeśli istnieje możliwość poruszania się komunikacją publiczną jest działaniem naruszającym zasadę współdziałania wierzyciela z dłużnikiem przy wykonaniu zobowiązania.

Podobnie pewne rozbieżności w wykładni roszczenia o zwrot kosztów najmu pojazdu zastępczego, kierowanych przez konsumentów można również zdiagnozować w poglądach doktryny. W literaturze przedmiotem dyskusji było zagadnienie, czy poszkodowanemu przysługują roszczenia odszkodowawcze w sytuacji niemożności korzystania z uszkodzonej lub zniszczonej rzeczy, w szczególności pojazdu mechanicznego. W doktrynie panowała i panuje powszechna zgodność poglądów, że jeżeli pojazd mechaniczny służył poszkodowanemu do wykonywania zawodu lub prowadzenia działalności gospodarczej, to w sytuacji niemożności prowadzenia tej działalności lub wykonywania zawodu przy pomocy uszkodzonego lub zniszczonego pojazdu, poszkodowany może domagać się z tego tytułu utraconych korzyści. Jeżeli natomiast poniósł koszty na wynajem pojazdu mechanicznego w celu odtworzenia możliwości korzystania z uszkodzonego lub zniszczonego pojazdu mechanicznego i tym samym do

kontynuowania prowadzonej działalności gospodarczej lub wykonywanego zawodu, to koszty te, w granicach adekwatnego związku przyczynowego, stanowią stratę rzeczywistą.

W doktrynie pojawiły się pewne kontrowersje w związku z pytaniem, czy wynagrodzeniu podlega także szkoda wyrażająca się w pozbawieniu możliwości korzystania z rzeczy, które służą do zaspokajania osobistych potrzeb uprawnionego. Wątpliwości te zrodziły się na tle kauzalnych przypadków, w których poszkodowany – konsument z powodu uszkodzenia lub zniszczenia samochodu musiał zrezygnować z wycieczki zagranicznej, na którą zamierzał pojechać swoim autem albo z niedzielnych wyjazdów na działkę rekreacyjną w celu wypoczynku. Przypadków, które następnie w praktyce obrotu zostały odniesione do kwalifikacji wszelkich roszczeń osób fizycznych, które nie wykorzystywały swoich pojazdów do celów prowadzenia działalności gospodarczej i w oderwaniu od rzeczywistego zakresu, celu czy sposobu wykorzystywania swojego pojazdu. Trzeba przy tym pamiętać, iż prowadzone analizy i dyskusje oraz polemiki w omawianym obszarze, rozpoczęte zostały w innym niż obecnie otoczeniu społeczno-gospodarczym i w sytuacji, gdy pojazd mechaniczny nie był traktowany jako rzecz typowa, powszechna, zwyczajna, czy jako immanentny element naszej egzystencji.

Na tle tak przedstawionego zagadnienia w polskim piśmiennictwie wykształciły się dwa przeciwstawne stanowiska. Według pierwszego z nich, które prezentowane było przez S. Sołtysińskiego i A. Wąsiewicza roszczenie o zwrot kosztów najmu pojazdu zastępczego może przysługiwać poszkodowanemu także w takich sytuacjach. Jak wskazał A. Wąsiewicz istnieją przesłanki, ażeby poszkodowany mógł dochodzić poniesionych wydatków takich jak np. koszt niedzielnego wyjazdu wynajętym samochodem do swego domu letniskowego za miastem². Zdaniem S. Sołtysińskiego za oczywiste uznać trzeba, że normalnym następstwem uszkodzenia samochodu – w rozumieniu przepisu art. 361 § 1 k.c. jest bardzo często niemożność korzystania z niego przez pewien czas przez jego posiadacza. Jeżeli posiadacz poniósł w związku z tym koszty które były konieczne, to mieszczą się one w granicach skutków szkodowych podlegających wyrównaniu³. W tym miejscu należy podkreślić, iż poglądy prezentowane przez S. Sołtysińskiego i A. Wąsiewicza korespondują z wykładnią roszczenia o zwrot kosztów najmu samochodu zastępczego, która została zaprezentowana przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 8 września 2004 roku (sygn. akt IV CK 672/03).

Według drugiego stanowiska, reprezentowanego m.in., przez A. Szpunara, w sytuacji utraty możliwości wyjazdu na wycieczkę zagraniczną własnym samochodem lub na działkę rekreacyjną w celu wypoczynku, mamy do czynienia ze szkodą niemajątkową, która podlega

² M.Orlicki, M. Wąsiewicz, *Ubezpieczenia komunikacyjne*, Branta, Bydgoszcz – Poznań 2001, s. 89.

³ S. Sołtysiński, *Odpowiedzialność PZU w ramach obowiązkowych ubezpieczeń komunikacyjnych OC za szkody powstałe w następstwie niemożności korzystania z pojazdu przez poszkodowanego*, (w:) A. Wąsiewicz (red.) *Obowiązkowe ubezpieczenia komunikacyjne w PRL*, Poznań 1979. s. 128 i nast.

wynagrodzeniu tylko w przypadkach wskazanych przez ustawę. Utrata możliwości korzystania z rzeczy w takich sytuacjach zakwalifikowana została jako utrata wygod i przyjemności - a więc jako szkoda niemajątkowa⁴. Jeżeli zatem poszkodowany poniósł koszty najmu pojazdu mechanicznego w celu odtworzenia możliwości korzystania z rzeczy do zaspokajania osobistych potrzeb to nie podlegają one indemnizacji.

Zdaniem T. Dybowskiego, szkoda majątkowa obejmuje koszt wynajęcia pojazdu równorzędnego, bez względu na to, jakim środkiem komunikacji poszkodowany posługiwał się w rzeczywistości. Zdaniem autora w określonych dziedzinach życia społeczno - gospodarczego nastąpiła „komercjalizacja wartości używanych przedmiotów”. Świadczy o tym najem przedmiotów trwałego użytku. Korzystanie z rzeczy nie przedstawia samoistnej wartości majątkowej, lecz jest prostą konsekwencją tego, że stanowi ona własność uprawnionego. Pozbawienie możliwości korzystania z rzeczy może więc stanowić szczególny rodzaj szkody majątkowej. Podkreślenia przy tym wymaga, iż zdaniem T. Dybowskiego właściciel eksploatujący rzecz w celach niezarobkowych nie może być traktowany gorzej niż właściciel przedmiotu przeznaczonego do celów zarobkowych. Ustalenie odpowiedzialności uzależnione jest od określenia, czy fakt niemożności korzystania z rzeczy wskutek jej zniszczenia lub uszkodzenia wywołał reperkusje w majątku poszkodowanego⁵.

Podobnie, M. Kaliński wskazał, iż za podlegające indemnizacji uznaje się koszty zastosowania dóbr zastępczych bądź prowizorycznej naprawy rzeczy w czasie między jej uszkodzeniem i ostateczną naprawą⁶. Jednocześnie, formułując powyższą konstatację, autor ten nie dokonał gradacji tego wydatku w zależności od statusu prawnego poszkodowanego lub przedmiotu albo celu wykorzystania uszkodzonej rzeczy, jak również, co jest istotne w niniejszej sprawie, od tego czy w miejscu zamieszkania poszkodowanego funkcjonuje komunikacja publiczna.

W świetle natomiast stanowiska E. Kowalewskiego, aktualne orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach odszkodowawczych na tle wypadków komunikacyjnych nie daje podstaw do sformułowania tezy, że poszkodowanemu - co do zasady - przysługuje od odpowiedzialnego sprawcy lub jego ubezpieczyciela zwrot kosztów najmu pojazdu zastępczego. Takiej zasady w linii orzecznictwa polskiego Sądu Najwyższego po prostu nie ma. Orzecznictwo dopuszcza taką możliwość jedynie na zasadzie wyjątku i to pod licznymi ograniczeniami oraz ciężarami dowodowymi co do „niezbędności” takiego najmu w konkretnej sytuacji. W żadnym z orzeczeń Sądu Najwyższego nie znajduje się ogólna teza dopuszczająca zaliczenie w poczet

⁴ A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę majątkową. Szkoda na mieniu i osobie*, Branta, Warszawa, 1999, s. 70.

⁵ *Ibidem*.

⁶ A. Olejniczak (red.), *System Prawa Prywatnego, Tom 6. Prawo zobowiązań - część ogólna*, CH Beck, Warszawa 2009, s. 114.

należnego poszkodowanemu odszkodowania kosztów najmu pojazdu zastępczego w sytuacjach, w których pojazd używany był do celów prywatnych (niegospodarczych)⁷.

Kończąc omawianie problematyki zwrotu kosztów najmu samochodu zastępczego w świetle poglądów doktryny, należy również podkreślić, iż M. Wąsiewicz konkludując w swojej monografii ocenę roszczenia o zwrot tych kosztów w ramach odpowiedzialności gwarancyjnej zakładu ubezpieczeń z tytułu umowy ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, wskazał jednocześnie, że pojawiające się w praktyce kontrowersje w kwestii wyrównania szkody, będącej następstwem niemożności korzystania z pojazdu w czasie jego naprawy, powstają z związku z jednym z kierunków interpretacyjnych w doktrynie pojęcia szkody i zawężenia jej granic tylko do przypadków, gdy powodujące ją zdarzenie następuje wbrew woli poszkodowanego⁸. Kierunku interpretacji, który znalazł również odzwierciedlenie w jednym z orzeczeń Sądu Najwyższego – w wyroku z dnia 22 listopada 1963 roku⁹. Wykładnia ta opiera się na założeniu, że straty w postaci wydatków nie podlegają indemnizacji, jeżeli powstały z własnej inicjatywy poszkodowanego. Aktualnie w doktrynie przyjmuje się pogląd, że kryterium sprzeczności z wolą jako jedna z przesłanek zaliczenia określonych wydatków w ciężar odpowiedzialności cywilnej sprawcy stanowi przesłankę nieoperatywną. Wskazuje się, że uszczerbek (wydatek), aby został uznany za szkodę, powinien nosić cechę obiektywnej niekorzystności, jak również naruszać autonomię poszkodowanego, czyli cele wyznaczone sobie przez poszkodowanego w zakresie kształtowania własnego bytu. Z reguły ta kategoria wydatków na ogół ponoszona jest wbrew woli poszkodowanego, bowiem jest do nich zmuszony zdarzeniem szkodzącym¹⁰.

Rozbieżności w orzecznictwie sądów powszechnych i w doktrynie w przedmiocie kosztów najmu pojazdu zastępczego, które zostały poniesione przez osoby fizyczne nieprowadzące działalności gospodarczej, mają istotny wpływ na praktykę likwidacji szkód z umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych. W przypadku wykonywania tej umowy można również spotkać się z niejednorodną praktyką ubezpieczycieli i różnorodną wykładnią tego roszczenia. W praktyce ubezpieczeniowej na przestrzeni ostatnich lat można było zdiagnozować różne stanowiska w przedmiocie tego roszczenia. Można było spotkać się ze stanowiskiem, iż utrata przez konsumenta możliwości skorzystania z rzeczy to utrata wygody lub przyjemności, a więc jest to szkoda niemajątkowa, która nie podlega refundacji w

⁷ E. Kowalewski, *Najem pojazdu zastępczego a odszkodowanie z tytułu wypadku komunikacyjnego*, Prawo Asekuracyjne 2010, nr 3, s. 12.

⁸ M. Orlicki, M. Wąsiewicz, *op.cit.*, s. 90.

⁹ Sygn. akt III PO 31/36; w świetle tego wyroku szkoda równoznaczna jest z uszczerbkiem majątkowym, powstałym wbrew woli poszkodowanego, obejmującym różnicę pomiędzy obecnym jego stanem majątkowym, a stanem majątkowym, jaki zaistniałby, gdyby nie zdarzenie wywołujące szkodę.

ramach odpowiedzialności gwarancyjnej ubezpieczyciela z tytułu umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych. Zdiagnozować można było również stanowisko, które było oparte na twierdzeniu, iż roszczenie to ograniczone jest podmiotowo - przysługuje tylko osobom prowadzącym działalność gospodarczą, a potwierdzeniem, uzasadnieniem tego stanowiska miały być kasacyjne orzeczenia Sądu Najwyższego, gdzie po stronie powodowej występowali wyłącznie przedsiębiorcy. Można również spotkać się z wykładnią tego roszczenia, w której koszt najmu pojazdu mechanicznego traktowany był jako wydatek zmierzający do ograniczenia lub wyłączenia szkody. Szkodą nie była jednak utrata możliwości korzystania z rzeczy, lecz inna szkoda w majątku poszkodowanego. Roszczenie poszkodowanego uznawane było za zasadne tylko wówczas, gdy udowodnił, że wynajmując pojazd zastępczy działał w celu wyłączenia innej szkody lub ograniczenia jej rozmiarów, a przy tym ta inna szkoda musiała być większa niż poniesione koszty najmu samochodu zastępczego. Poszkodowany, odbiorca takiego stanowiska, zazwyczaj rozumiał jego treść jako konieczność wykazania celu, czy też charakteru wykorzystywania pojazdu mechanicznego. Jeśli przedstawił cel lub charakter wykorzystywania swojego i wynajętego pojazdu, mówiąc generalnie do celów egzystencjalnych, to wówczas spotykał się z odmową spełnienia świadczenia, gdyż z jednej strony nie wykazał tej innej szkody, której miał przeciwdziałać wynajmując pojazd zastępczy, z drugiej zaś takie korzystanie z pojazdu było kwalifikowane jako działanie dla wygody, a więc jako szkoda niemajątkowa. Zaobserwować można było także przypadki kwestionowania roszczeń konsumentów o zwrot kosztów najmu, które było oparte na założeniu braku istnienia związku przyczynowego pomiędzy faktem zniszczenia lub uszkodzenia rzeczy, a poniesionymi kosztami z powyższego tytułu. Przy czym był to brak adekwatności przyczynowej w ogólności, a nie na tle konkretnego przypadku.

Za uprawniony należy więc uznać wniosek, iż treść powyżej wskazanych stanowisk, które zostały zdiagnozowane przez Rzecznika Ubezpieczonych w toku wykonywania ustawowych kompetencji, korespondują z treścią drugiej grupy orzeczeń, wskazanych w uzasadnieniu niniejszego wniosku. Orzeczeń, które w ocenie Rzecznika Ubezpieczonych pozostają jednocześnie w wyraźnej opozycji do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 września 2004 roku. Rzecznik Ubezpieczonych w toku wykonywania ustawowych obowiązków, w szczególności podczas rozpoznawania skarg poszkodowanych, nie zdiagnozował przypadków, w których zakład ubezpieczeń podzielił pogląd, iż również w przypadku roszczeń konsumentów utrata możliwości korzystania z rzeczy stanowi szkodę majątkową i wystarczającym jest wykazanie istnienia tylko związku przyczynowego pomiędzy faktem utratą możliwości

¹⁰ M. Kaliński, *op. cit.*, s. 114.

korzystania z pojazdu wskutek jego zniszczenia lub uszkodzenia a poniesionymi kosztami najmu, a także wysokość poniesionych kosztów.

Aktualnie następują próby stopniowego odejścia od powyższych poglądów na rzecz przyjęcia dość jednolitego stanowiska opartego na założeniu, że roszczenie to może konsumentom wprawdzie przysługiwać, ale po zaistnieniu łącznie następujących przesłanek: 1) poszkodowany nie może korzystać ze swojego pojazdu, w takim samym zakresie, w jakim korzystałby z niego, gdyby szkody nie wyrządzono, 2) poniósł wydatki, które były celowe i konieczne (niezbędne) do korzystania z innego pojazdu w takim samym zakresie, w jakim korzystałby z pojazdu, który uległ uszkodzeniu, a także 3) nie mógł zaspokoić swoich potrzeb konsumpcyjnych i życiowych w inny sposób, w szczególności poprzez korzystanie z ogólnodostępnych środków transportu. Jednocześnie przyjęto, że innym sposobem naprawienia szkody umożliwiającą odtworzenie możliwości korzystania z własnej rzeczy przez konsumentów jest możliwość skorzystania np., ze środków komunikacji publicznej, jeżeli w warunkach konkretnej sprawy ten alternatywny środek transportu jest dostępny dla poszkodowanego, a korzystanie z niego będzie dla poszkodowanego dogodne w stopniu zbliżonym do korzystania z własnego pojazdu. Za niedogodne dla poszkodowanego uznać należy w szczególności te alternatywne środki transportu, z których korzystanie w porównaniu do własnego pojazdu będzie w istotny sposób uciążliwe lub będzie wymagać większej ilości czasu z uwagi na np. niedogodny rozkład jazdy komunikacji publicznej lub umiejscowienie stacji (przystanków), czy też konieczność wielu przesiadek. Ta niejako trzecia przesłanka zasadności roszczenia to „niezbędność wynajmu”, która rozumiana jest przez Rzecznika Ubezpieczonych jako faktyczna niemożność odtworzenia możliwości korzystania z pojazdu mechanicznego poprzez inne formy przemieszczania się, głównie środkami komunikacji publicznej. Przy czym w chwili obecnej nie do końca wiadomo, czy uprzednia niemożność odtworzenia możliwości korzystania z własnej uszkodzonej lub zniszczonej rzeczy za pomocą środków transportu zbiorowego to element samej podstawy roszczenia (art. 361 k.c.), czy też konieczność skorzystania z komunikacji publicznej to obligatoryjny element zasady współdziałania wierzyciela z dłużnikiem przy wykonaniu zobowiązania (art. 354 k.c.).

Powyżej wskazane stanowisko zostało wypracowane przez Polską Izbę Ubezpieczeń we współpracy z Urzędem Komisji Nadzoru Finansowego i przy aprobacie tego Urzędu - przy pomocy którego nadzór na działalnością ubezpieczeniową sprawuje Komisja Nadzoru Finansowego - w formie tzw. wytycznych w sprawie zasad wynajmu pojazdu zastępczego w ramach obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych, które stosować mają wszystkie zakłady ubezpieczeń¹¹. Jednocześnie, jak wynika

¹⁰ <http://piu.org.pl/informacje-prasowe/project/249/pagination/1>

z treści komunikatu Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego, opublikowanego w dniu 21 września 2010 roku¹², przygotowane przez ubezpieczeniowy samorząd gospodarczy i zaakceptowane przez UKNF wytyczne mają zastąpić wydane przez Komisję Nadzoru Finansowego w dniu 1 grudnia 2009 roku zalecenia w sprawie zwrotu kosztów najmu pojazdu zastępczego z komunikacyjnego ubezpieczenia OC, a więc zinstytucjonalizowaną formę nadzoru nad działalnością ubezpieczeniową, o której mowa w art. 209 ustawy z dnia 22 maja 2003 roku o działalności ubezpieczeniowej (Dz. U. z 2004 r., Nr 124, poz. 1152 z późn. zm.). Warty przy tym podkreślenia jest to, iż organ nadzoru, nie dostrzegając w uprzednio wydanych zaleceniach dodatkowej przesłanki zasadności roszczenia konsumentów o zwrot kosztów najmu pojazdu zastępczego w postaci „niezbędności” tego wynajmu, rozumianej jako niemożność skorzystania z komunikacji publicznej. W przedmiotowych zaleceniach Komisja Nadzoru Finansowego nie uznała, że korzystanie z komunikacji publicznej to podstawowa i właściwa forma odtworzenia możliwości korzystania z uszkodzonego lub zniszczonego pojazdu mechanicznego.

Analiza treści tego dokumentu, który co prawda nie ma żadnego waloru normatywnego, gdyż zasady odpowiedzialności deliktowej są uregulowane przez bezwzględnie obowiązujące przepisy Kodeksu cywilnego, i projekcja jego ewentualnych skutków dla konsumentów, jeśli stanie się on podstawą do wykształcenia określonej w nim praktyki rynkowej, w powiązaniu z istniejącymi rozbieżnościami w orzecznictwie sądowym w przedmiocie wykładni roszczenia o zwrot kosztów najmu, budzi poważne obawy Rzecznika Ubezpieczonych, iż w większości przypadków roszczenia konsumentów na etapie przedsądowym będą przez zakłady ubezpieczeń oddalane i w konsekwencji ciężar naprawienia tej szkody zostanie przeniesiony wyłącznie na poszkodowanego, niezależnie od tego jak następnie szeroko określimy czas najmu, za który przysługuje refundacja. Wystarczy bowiem wykazać, że w miejscu poszkodowanego funkcjonuje komunikacja publiczna w związku z czym powinien on na czas likwidacji szkody poruszać się za pomocą tej komunikacji. Poniesione zatem koszty najmu pojazdu zastępczego nie mogą więc obarczać ubezpieczyciela, albowiem odtworzenie możliwości korzystania z rzeczy mogło nastąpić poprzez skorzystanie ze środków komunikacji publicznej i w oderwaniu od faktu, że komunikacja publiczna w żaden sposób nie przywróci naruszonej przez czyn niedozwolony autonomii poszkodowanego w zakresie kształtowania własnego bytu przy pomocy nabytych lub posiadanych środków trwałego użytku i w realizacji wyznaczonych sobie celów. W wielu przypadkach konsumenci, po uzyskaniu informacji na temat wykładni roszczenia stosowanej przez ubezpieczyciela, mającej również akceptację jednostki organizacyjnej za pomocą, której organ nadzoru wykonuje swoje kompetencje, mogą zrezygnować z realizacji swoich praw podmiotowych jakim jest prawo do naprawienia szkody w postaci utraty możliwości korzystania z

¹² http://www.knf.gov.pl/Images/KNF_PIU_pojazd_zastepczy_tcm75-23922.pdf

rzeczy wskutek jej zniszczenia lub uszkodzenia, z obawy przed nieuznaniem tego roszczenia. Niewykluczone jest również to, iż treść wykładni roszczenia, zawartej w tych wytycznych, prezentowana następnie w toku postępowania przez stronę pozwaną będzie również oddziaływać na orzecznictwo sądów powszechnych, zwłaszcza sądów rejonowych, gdzie z uwagi na wartość przedmiotu sporu, sprawy o zwrot tych kosztów są najczęściej rozpoznawane.

Rzecznik Ubezpieczonych, odnosząc się do omawianej powyżej problematyki, w pełni podziela stanowisko, które zostało wyrażone w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 września 2004 roku (sygn. akt IV CK 672/03). Jak trafnie Sąd Najwyższy zauważył utrata możliwości korzystania z rzeczy stanowi szkodę majątkową. Jeżeli więc poszkodowany poniósł w związku z tym koszty, które były konieczne na wynajem pojazdu zastępczego, to mieszczą się one w granicach skutków szkodowych podlegających wyrównaniu. Przez wydatki konieczne Rzecznik Ubezpieczonych rozumie czynsz najmu za pojazd zastępczy o zasadniczo podobnej klasie do pojazdu uszkodzonego albo zniszczonego, ustalony według stawki najmu obowiązującej na danym rynku lokalnym, który poszkodowany, zgodnie z treścią umowy najmu jest zobowiązany do spełnienia na rzecz wynajmującego, ażeby w okresie naprawienia szkody mógł korzystać z pojazdu zastępczego.

W opinii Rzecznika Ubezpieczonych status poszkodowanego – czy jest to konsument, czy też przedsiębiorca - nie powinien mieć wpływu na zasadę i podstawę odpowiedzialności za szkodę. Utrata możliwości korzystania z rzeczy powstaje w obu przypadkach. Zakres szkody powstałej z tego tytułu może przybrać różne rozmiary, lecz nie powinno mieć to wpływu na samą zasadę odpowiedzialności za szkodę, która została wyrażona w art. 361 k.c. Częstotliwość wykorzystywania pojazdu mechanicznego może mieć co najwyżej wpływ na ustalenie istnienia okresu czasu, za którym istnieje związek przyczynowy, nie zaś na samą zasadę, podstawę odpowiedzialności deliktowej za szkodę.

Rzecznik Ubezpieczonych w przypadku roszczeń osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej o zwrot kosztów najmu samochodu zastępczego nie dostrzega, aby przepisy regulujące odpowiedzialność odszkodowawczą za szkodę wyrządzoną czynem niedozwolonym wprowadzały dla tych osób liczne ograniczenia i ciężary dowodowe co do „niezbędności” takiego najmu. Ograniczeń, które wykraczałyby poza konstrukcję normy z art. 361 k.c. i wprowadzały inne, dodatkowe obowiązki dowodowe, niż te, które wynikają z treści art. 6 k.c. oraz art. 232 k.p.c. w związku z art. 361 k.c.

Aktualny stan rozwoju stosunków społeczno – gospodarczych, powszechność posiadania i korzystania z pojazdu mechanicznego, czyniące jego używanie immanentnym elementem egzystencji, w opinii Rzecznika Ubezpieczonych, nie mogą prowadzić do uznania, że istnieje lub

powinna zostać wprowadzona nadzwyczajność tego roszczenia tylko dlatego, iż pojazd mechaniczny nie jest źródłem przychodu, zaś w miejscu zamieszkania funkcjonuje komunikacja publiczna. Gdyby poszkodowany zamierzał korzystać z komunikacji publicznej to nie kupowałby pojazdu. Pojazd mechaniczny, który dzisiaj nie jest przejawem rzeczy luksusowej, kupowany jest w celu realizacji różnych czynności życiowych. Nabywany jest nie tylko do stałego, codziennego wykorzystania, ale również dla potencjalnej możliwości wykorzystania tego pojazdu, gdy zajdzie taka potrzeba.

Powyższą ocenę Rzecznika Ubezpieczonych o powszechności wykorzystywania pojazdów mechanicznych przez osoby fizyczne nieprowadzące działalności gospodarczej obrazują informacje i dane statyczne przedstawione przez Główny Urząd Statystyczny i Komisję Nadzoru Finansowego. W świetle informacji opublikowanych przez GUS w dokumencie pn. „Transport - wyniki działalności w 2009 roku” na dzień 31 grudnia 2009 roku w Polsce było zarejestrowanych 16 494 650 samochodów osobowych, z czego niewątpliwie zdecydowana większość to pojazdy, które są wykorzystywane przez osoby fizyczne do celów prywatnych¹³. W świetle natomiast informacji opublikowanych przez Komisję Nadzoru Finansowego w okresie od dnia 1 stycznia do dnia 31 grudnia 2009 roku osoby fizyczne zawarły 15 731 595 umów obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, zaś w analogicznym okresie przedsiębiorstwa zawarły 1 522 228 tych umów¹⁴. Również z tych danych wynika, iż w przeważającej większości przypadków to osoby fizyczne nieprowadzące działalności gospodarczej są stronami umów obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych. Podobnie większość zlikwidowanych przez ubezpieczycieli szkód komunikacyjnych w 2009 roku dotyczy roszczeń osób fizycznych. W świetle informacji KNF w 2009 roku osobom fizycznym wypłacono z umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych 766 105 świadczeń odszkodowawczych, zaś przedsiębiorstwom 191 612 odszkodowań.

W opinii Rzecznika Ubezpieczonych nawet jeśli osoba nabyła pojazd mechaniczny w celu niedzielnego wyjazdu na działkę rekreacyjną, na mszę do Kościoła, po zakupy do marketu i tylko w określonych dniach wykorzystuje ten pojazd mechaniczny, to również na te dni przysługuje mu prawo wynajęcia pojazdu mechanicznego i następnie do żądania zwrotu poniesionych kosztów od sprawcy szkody lub jego ubezpieczyciela. Gdyby poszkodowanemu nie został zniszczony lub uszkodzony pojazd mechaniczny to mógłby w sposób niezakłócony zrealizować powyższe cele. Rzecznik Ubezpieczonych nie znajduje zrozumienia dlaczego poszkodowany, który dowozi dzieci do szkoły lub przedszkola musi w pierwszej kolejności

¹³ http://www.stat.gov.pl/gus/5840_748_PLK_HTML.htm

¹⁴ http://www.knf.gov.pl/opracowania/rynek_ubezpieczen/Dane_o_rynku/Dane_roczne/dzne_roczne.html

poszukać możliwości skorzystania z komunikacji publicznej. Skoro zdecydował się wykorzystywać swój pojazd mechaniczny między innymi do tego celu, zaś skutek czynu niedozwolonego utracił możliwość korzystania z pojazdu, to ażeby móc odtworzyć możliwość dowiezienia dzieci do szkoły lub do przedszkola - w dotychczas przyjęty sposób - musi skorzystać z innego pojazdu mechanicznego.

Rzecznik Ubezpieczonych nie podziela stanowiska, iż pomiędzy faktem uszkodzenia lub zniszczenia rzeczy w przypadku poszkodowanych-konsumentów a poniesionymi przez nich kosztami najmu pojazdu zastępczego nie zachodzi adekwatny związek przyczynowy. W ocenie Rzecznika Ubezpieczonych istnieją zasadnicze argumenty pozwalające na uznanie, że również w przypadku roszczeń konsumentów istnieje obiektywne powiązanie pomiędzy faktem niemożności korzystania z rzeczy wskutek jej zniszczenia lub uszkodzenia a wynajmem pojazdu mechanicznego.

W piśmiennictwie wyjaśnia się, że w przyjętej na gruncie art. 361 § 1 k.c. koncepcji tzw. adekwatności przyczynowej, stwierdzenie istnienia tego związku następuje za pomocą kwalifikowanego testu *conditio sine qua non*. Wymaga to przeprowadzenia dwóch operacji myślowych. Pierwsza to ustalenie, czy badany skutek pojawiłby się w nieobecności zdarzenia traktowanego jako hipotetyczna przyczyna szkody. Jeśli analiza ta wykaże, że rozpatrywane następstwo nie pojawiłoby się w nieobecności badanej przyczyny, to wynik testu jest pozytywny – między tymi elementami zachodziło obiektywne powiązanie. Należy wówczas dokonać operacji drugiej sprowadzającej się do ustalenia „normalności” owego powiązania. Za „normalne” uznać należy te następstwa przyczyny badanego rodzaju, których prawdopodobieństwo pojawienia się zostaje każdorazowo zwiększone przez jej wystąpienia. Owo zwiększenie prawdopodobieństwa ustalić należy w oparciu o znajomość obiektywnych reguł i zasad rządzących danym rodzajem faktów i zależności, a także na podstawie doświadczenia i wiedzy o podobnych (do badanej) zależnościach. Z badać należy, czy pojawienie się przyczyny badanego rodzaju zwiększa prawdopodobieństwo wystąpienia rozpatrywanego skutku – poprzez jej koincydencję i współdziałanie z innymi czynnikami (przyczyny bezpośrednie). Jeśli odpowiedź na to pytanie okaże się twierdząca, to będzie to równoznaczne z istnieniem normalnego związku przyczynowego między badaną przyczyną a skutkiem powstałym w wyniku jej współdziałania z innymi czynnikami¹⁵. Adekwatne są normalne następstwa działania lub zaniechania, z których szkoda wynikła. Normalnymi następstwami zdarzenia, z którego szkoda wynikła, są następstwa, jakie tego rodzaju zdarzenie jest w ogóle w stanie wywołać i w zwyczajnym biegu rzeczy, a nie

¹⁵ G. Bieniek (red.), *Komentarz do kodeksu cywilnego, Księga trzecia, Zobowiązania, Tom 1*, LexisNexis, Warszawa 2007, s. 68-69.

tylko na skutek szczególnego zbiegu okoliczności, którego przeciętnie nie bierze się pod uwagę¹⁶. W wyroku z dnia 14 grudnia 2004 roku¹⁷ Sąd Najwyższy zauważył, iż ocena, czy skutek jest normalny, powinna być oparta na całokształcie okoliczności sprawy oraz wynikać z zasad doświadczenia życiowego i zasad wiedzy naukowej, specjalnej. Szkada ma charakter dynamiczny i obok pierwotnego uszczerbku mogą następnie pojawić się dalsze, pozostające w normalnym związku przyczynowym ze zdarzeniem uzasadniającym odpowiedzialność odszkodowawczą, uszczerbki majątkowe, zarówno o charakterze utraconych korzyści, jak i strat¹⁸.

Przyjmując powyższe ustalenia w zakresie adekwatnego związku przyczynowego, w opinii Rzecznika Ubezpieczonych co do zasady wskutek kolizji lub wypadku drogowego dochodzi do uszkodzenia lub zniszczenia pojazdu mechanicznego w następstwie czego poszkodowany traci możliwość korzystania z rzeczy. Gdyby to zdarzenie nie wystąpiło poszkodowany nie musiałby podejmować żadnych czynności zmierzających do odtworzenia możliwości korzystania ze swojej rzeczy i korzystałby nadal ze swojego pojazdu w sposób niczym niezakłócony. Mógłby nadal realizować podstawowe funkcje egzystencjalne przy pomocy swojego pojazdu mechanicznego. Bez skrępowania i bez żadnych przeszkód, a także ograniczeń mógłby nim dojeżdżać do pracy, odwozić swoje dzieci do przedszkola lub szkoły. Jeździć nim po zakupy, na spotkania rodzinne lub towarzyskie, czy wykorzystywać go do realizacji innych czynności życia codziennego. Jak pokazuje doświadczenie życiowe, głównie do tych celów nabywa się pojazd mechaniczny. Nabywa się go również w celu potencjalnej możliwości korzystania, gdy zajdzie ku temu potrzeba i zgodnie z dyskrecyjną decyzją oraz autonomią woli właściciela rzeczy w zakresie kształtowania bytu własnego przy pomocy pojazdu mechanicznego.

W ocenie Rzecznika Ubezpieczonych odtworzenie możliwości korzystania ze swojego pojazdu mechanicznego w dotychczasowym lub potencjalnym zakresie jego wykorzystania jest możliwe poprzez skorzystanie z innego, ale zasadniczo o podobnej klasie pojazdu mechanicznego. Jeżeli więc poszkodowany nie posiada innego, wolnego pojazdu mechanicznego lub korzystanie z innego pojazdu nie może nastąpić na podstawie obligacyjnego stosunku prawnego pod tytułem darmym (co w uwarunkowaniach gospodarki rynkowej jest zdarzeniem stosunkowo nadzwyczajnym) to, aby móc odtworzyć możliwość korzystania z pojazdu musi sięgnąć po odpłatne formy korzystania z innego pojazdu mechanicznego. W opinii Rzecznika Ubezpieczonych możliwość korzystania z pojazdu mechanicznego nie może być odtworzona przez skorzystanie ze środków komunikacji publicznej. Nie można tego uznać za inny sposób naprawienia szkody w postaci utraty możliwości korzystania ze swojej rzeczy. Jest co najwyżej

¹⁶ Por. uzasadnienie do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 2008 roku (sygn. akt. V CSK 491/07).

¹⁷ Sygn. akt II CK 249/04.

możliwością ograniczonego poruszania się z miejsca „a” do miejsca „b”. Istnienie, funkcjonowanie w miejscu zamieszkania poszkodowanego komunikacji publicznej nie powinno być antyzasadą odpowiedzialności za szkodę lub dodatkowym determinatem tej odpowiedzialności na płaszczyźnie ustalania adekwatności przyczynowej. Autonomia poszkodowanego w zakresie kształtowania własnego bytu przy pomocy nabytych lub posiadanych środków trwałego użytku i w realizacji wyznaczonych sobie celów nie jest i nie będzie w ten sposób przywrócona. Ważkim jest przy tym argument, że jeżeli poszkodowany chciał realizować swoje cele prywatne czy zawodowe przy wykorzystywaniu komunikacji publicznej, to nie zdecydowałby się na zakup pojazdu mechanicznego. Istnieją zatem argumenty pozwalające na uznanie, iż pomiędzy faktem zniszczenia lub uszkodzenia rzeczy i wynikającą z niego utratą możliwości korzystania z rzeczy a poniesionymi przez konsumenta kosztami najmu pojazdu zastępczego istnieje obiektywne powiązanie.

W ocenie Rzecznika Ubezpieczonych czas najmu przy szkodzie częściowej powinien być wyznaczony rzeczywistym czasem naprawy tj., okresem, w którym uszkodzony pojazd mechaniczny w normalnym toku mógł zostać naprawiony z uwzględnieniem czynności procesu likwidacji szkody (zgłoszenie szkody, oględziny pojazdu etc). Przy szkodzie całkowitej czas najmu to okres od dnia zniszczenia pojazdu do dnia, w którym poszkodowany może nabyć analogiczny pojazd, nie dłuższy niż do dnia zapłaty odszkodowania. Istnieć mogą jednak przypadki, w których dzień spełnienia świadczenia odszkodowawczego za szkodę całkowitą w pojeździe nie będzie przerywał związku przyczynowego pomiędzy utratą możliwości korzystania z pojazdu wskutek jego zniszczenia a wynajmem pojazdu zastępczego.

W orzecznictwie podkreśla się, że obowiązkiem poszkodowanego jest podejmowanie działań zmierzających do zminimalizowania szkody. Brak z jego strony takiego działania nie może zwiększać obowiązku odszkodowawczego osoby zobowiązanej do naprawienia szkody¹⁸. Obowiązek ten zazwyczaj wyprowadzany jest z treści art. 354 k.c. Zgodnie z § 1 tegoż przepisu dłużnik powinien wykonać zobowiązanie zgodnie z jego treścią i w sposób odpowiadający jego celowi społeczno – gospodarczemu oraz zasadom współżycia społecznego, a jeżeli istnieją w tym zakresie ustalone zwyczaje – także w sposób odpowiadający tym zwyczajom (art. 354 § 2 k.c.). W taki sam sposób powinien wierzyciel współdziałać przy wykonaniu zobowiązania. Ogólnie rzecz ujmując w przypadku umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych treścią zobowiązania jest spełnienie świadczenia odszkodowawczego

¹⁸ Por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 czerwca 2005 roku (V CK 697/04).

¹⁹ Por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 1997 roku (sygn. akt III CZP 14/97), wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2002 roku (sygn. akt I CKN 1993/00); wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 września 2004 roku (sygn. akt IV CK 672/03).

za szkody wyrządzone osobom trzecim, wobec których odpowiedzialność za szkodę ponosi posiadacz pojazdu mechanicznego lub kierujący, na zasadach i w granicach określonych przez przepisy art. 361 i 363 k.c. Społeczno – gospodarczym przeznaczeniem takiego zobowiązania jest przede wszystkim kompensacja szkody powstałej w majątku poszkodowanego. Poprzez odwołanie się art. 354 § 2 k.c. do tożsamości działania w taki sam sposób jak dłużnik, po stronie wierzyciela ciąży więc obowiązek nieządania spełnienia roszczeń, które nie mieszczą się w treści zobowiązania, nie są normalnym następstwem działania lub zaniechania, za którą odpowiedzialność ponosi sprawca szkody lub jego ubezpieczyciel z tytułu umowy obowiązkowego OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, czy też kierowanie roszczeń prowadzących do bezpodstawnego wzbogacenia się poszkodowanego. Można sobie zatem zadać pytanie, czy poniesienie kosztów najmu pojazdu zastępczego przez konsumenta, a następnie zgłoszenie roszczenia z tego tytułu do ubezpieczyciela może albo czy powinno być co do zasady uznane za zwiększenie rozmiarów szkody, a tym samym za naruszenie przez wierzyciela zasady współdziałania przy wykonaniu zobowiązania, ponieważ poszkodowany wykorzystywał swój pojazd do celów niezarobkowych, a w miejscu jego zamieszkania funkcjonuje komunikacja publiczna. Przyjmując stanowisko, że utrata możliwości korzystania z rzeczy stanowi szkodę majątkową, że normalnym następstwem uszkodzenia pojazdu jest niemożność z niego skorzystania, zaś odtworzeniem możliwości korzystania z rzeczy nie jest korzystanie ze środków komunikacji publicznej, a także, iż dodatkowym desygnatem roszczenia nie jest niezbędność tego najmu rozumiana jako uprzednia niemożliwość skorzystania ze środków komunikacji publicznej lub „niedogodność” w skorzystaniu z nich, to trudno zasadnie twierdzić, iż wynajęcie pojazdu zastępczego, a następnie zgłoszenie roszczenia tytułu jest co do zasady naruszeniem obowiązku współdziałania wierzyciela z dłużnikiem przy wykonaniu zobowiązania. W opinii Rzecznika Ubezpieczonych rezygnacja przez poszkodowanego lub żądanie od niego rezygnacji z wynajmu samochodu zastępczego, ponieważ funkcjonuje komunikacja publiczna nie jest okolicznością, która zapewniłaby mu naprawienie szkody polegającej na uprawnieniu do normalnej, niezakłóconej eksploatacji samochodu i korzystanie ze swojej rzeczy w sposób wyznaczony przez jej właściciela. W żaden sposób jego autonomia w zakresie korzystania ze swojego pojazdu mechanicznego, czy w kształtowaniu bytu własnego przy pomocy zakupionego pojazdu nie zostanie przywrócona. W opinii Rzecznika Ubezpieczonych brak jest zatem przesłanek, ażeby na poszkodowanego *a priori* nakładać obowiązek, który co do zasady wychodzi poza przysługujące mu prawo podmiotowe - uprawnienie do naprawienia szkody, a źródło tego obowiązku skutecznie opierać na normie z art. 354 k.c. Działanie poszkodowanego polegające na wynajęciu pojazdu zastępczego na okres naprawienia szkody, co do zasady odpowiada celowi społeczno – gospodarczemu jego uprawnienia do naprawienia szkody w postaci utraty możliwości korzystania

z rzeczy oraz zasadom współżycia społecznego. Oczywiście nie oznacza to, że zasada współdziałania nie może być w wyjątkowych sytuacjach brana pod uwagę jako uzupełniająca przesłanka redukcji wysokości świadczenia odszkodowawczego, a w skrajnych przypadkach jako walidacja do odmowy jego spełnienia. Uzupełniająca w tym znaczeniu, iż w określonych sytuacjach wystarczające jest wykazanie braku związku przyczynowego pomiędzy poniesionym wydatkiem lub jego częścią, a następstwem działania sprawcy szkody.

Z uwagi na powyższe, a także na istotny społeczny wymiar problemu, Rzecznik Ubezpieczonych uważa za zasadne wniesienie wniosku o rozstrzygnięcie rozbieżności w wykładni prawa, występujących w orzecznictwie sądów powszechnych, które następnie przekładają się na niejednorodną praktykę w postępowaniach likwidacyjnych prowadzonych przez zakłady ubezpieczeń.

.....
Rzecznik Ubezpieczonych

Halina Olendzka

RADCA PRAWNY

WA-4786